

MIT GONDOLNAK A GYEREKEK A SZÜLŐK VÁLÁSA ESETÉN INDULT JOGI ELJÁRÁSRÓL?

Gyerekek bevonása az Európa Tanács (CJ/ENF-ISE)
munkájába a gyerekek legjobb érdekének meghatározásáról a
szülők (külön)válása és a gyermekvédelmi gondoskodás
esetén

**Jelentés a magyarországi
gyerekkonzultációról**

Hintalovon Gyermekjogi Alapítvány

2022

Készítette: Németh Barbara, Palotay Lilla, Márton Gábor Csaba

A szakirodalom áttekintésében segítséget nyújtott: Varga Felícia, Tasner Csaba

A jelentés az Európa Tanács (CJ/ENF-ISE) megbízásából készült magyar és angol nyelven.

További információk: info@hintalovon.hu

Tartalomjegyzék

Háttér	4
Módszertan	4
Eredmények	6
Első alkalom – Felvezetés, témameghatározás	6
Második–harmadik alkalom – szakemberek	7
Találkozás az ügyvéddel bírósági tárgyalás előtt	8
A bírósági tárgyalás	9
Találkozás a családsegítővel:	11
Találkozás a mediátorral:	13
Találkozás az igazságügyi szakértővel:	14
Konkrét kérdések a szakemberekkel kapcsolatban	16
Negyedik alkalom – A család	19
Ötödik alkalom – Az „ölelhető kisugárzású”, de nem ölelő bizalmi felnőttek	22
Extra beszélgetés a gyermekjogi követekkel	24
Következtetések	26
1. A gyerekek legjobb érdekének mérlegelési szempontjai	26
2. A gyerekek szerepe az eljárásokban	27
3. A gyerekek véleményének figyelembevétele	28
4. A gyerekek tájékoztatása	29
5. Segítségkérés	30
Limitációk	31
Ajánlások az Európa Tanács számára	32
Gyermekkonzultációk módszertani tapasztalatai	32

Háttér

Hogyan biztosítható a gyerek legjobb érdeke, ha a szülők válnak, vagy ha felmerül a gyerek nevelésbe vétele? Ebben a kérdésben kíván [iránymutatást adni](#) az Európa Tanács, amely nemzetközi szakértők és gyerekek bevonásával útmutatót és segédanyagokat dolgoz ki szakembereknek. 2022-ben három országban – Magyarországon, Olaszországban és Portugáliában – szerveztek gyermekkonzultációkat, hogy a készülő ajánlásaikban a gyerekek véleményét is figyelembe vehessék. A konzultációk módszertanának kidolgozásával, támogatásával és magyarországi lebonyolításával a Híntalovon Gyermekjogi Alapítványt [bízta meg](#) az Európa Tanács. A projekt alapját képezte az a két tanulmány, amelyet az Európa Tanács a [szülők különválásával](#), valamint a [gondozásba vételi eljárásokkal](#) kapcsolatban készített a gyerekek legfőbb érdekének figyelembevételéről. A konzultációk előtt tanulmányozták a korábbi, gyerekek körében végzett kutatásokat is. Jelen dokumentum a magyarországi gyermekkonzultációk eredményeit mutatja be.

Módszertan

Kutatási kérdések

A gyermekkonzultációk fókuszát az Európa Tanács tágan és rugalmasan határozta meg. Ez lehetőséget adott arra, hogy a kutatási kérdéseket és a módszertant is a saját kompetenciánkra és a csoportra szabjuk – tekintettel a projekt módszertani iránymutatójára.

A magyarországi konzultáció témáját a szülők különválására korlátoztuk, és figyelembe vettük a gyerekek véleményéről szóló meglévő kutatásokat is, amelyekről korábban rövid áttekintést végeztünk. A releváns és kevésbé vizsgált kérdések alapján felvázoltuk a konzultációk lehetséges témáit, amelyeket három területre soroltunk aszerint, hogy az egyes témák kikhez kapcsolhatók, a szakemberekhez (jogász, családsegítő, bíró stb.), a családdhoz vagy a bizalmi felnőttekhez (ide sorolva a tanárokat, pszichológust is). A kérdéseket, témákat külön kártyákra írtuk fel. Az első találkozáskor a gyerekek elé tártuk ezeket a témakártyákat, amelyekből területenként 2-3 témát választottak ki. 2022. május végén az Európa Tanács szakértői csoportjától konkrét kérdések is érkeztek a gyerekek felé, amelyeket a hátralévő alkalmon igyekeztünk figyelembe venni.

Ezek alapján az alábbi kutatási kérdésekre kerestük a választ:

1. Milyen szempontokra kell figyelnie a felnőtteknek, amikor a gyerekek legjobb érdekét mérlegelik?
2. Milyen szerepe legyen a gyerekeknek a szülők válása során? Milyen mértékű aktivitással szeretnének bevonódni?
3. Hogyan vegye figyelembe a bíró a gyerek véleményét a bontóper során?
4. Milyen információkra van szüksége a gyerekeknek?
5. Kihez fordulnának segítségért? Milyen bizalmi felnőttek tudják támogatni a gyerekeket a szülők válása során?

Eljárás

2022. májusban és júniusban 5+1 alkalommal tartottunk fókuszcsoportos konzultációkat. A 90 perces személyes találkozók egy-egy témakör köré szerveződtek, amelyek megbeszélését eseteírásokkal és a nem formális oktatás eszköztárával támogattuk (1. táblázat). A konzultációkat két tapasztalt facilitátor vezette, a felkészülést a Híntalovon jogásza és pszichológus kollégái is segítették. A beszélgetés során arra törekedtünk, hogy az érvényes jogszabályoktól függetlenül feltárjuk a gyerekek véleményét.

1. táblázat: A gyermekkonzultációk struktúrája

Konzultáció	Témakör	Cél	Eszközök
Első alkalom	Bevezetés	Projekt megismerése A gyerek legjobb érdekének megismerése Témakörök leszűkítése	Témakártyák, félig strukturált beszélgetés, közös gondolkodás
Második–harmadik alkalom	Szakemberekkel kapcsolatos elvárások	A gyerekek érzéseinek, kérdéseinek és elvárásainak összegyűjtése	Esetfeldolgozás
Negyedik alkalom	Családi helyzetek változása a válás kapcsán	A gyerekek érzéseinek, kérdéseinek és elvárásainak összegyűjtése	Karakterkártyák, szituációs helyzetek
Ötödik alkalom	Bizalmi felnőttek a gyerekek környezetében	A gyerekek érzéseinek, kérdéseinek és elvárásainak összegyűjtése	Szabad beszélgetés, gyűjtés, közös gondolkodás
Bónusz alkalom	Gyerekek befolyása és a szakemberek támogatása	A fenti öt alkalom fontos kérdéseinek, következtetéseinek átbeszélése egy új gyerekcsoporttal	Véleményvonal, félig strukturált beszélgetés, közös gondolkodás

Minta

A találkozókön 4 fő 14 és 19 év közötti lány vett részt, közülük kettejüknek váltak a szülei, kettejük pedig közeli barátaik és rokonaik révén szereztek közelebbi tapasztalatot a témáról. Mindannyian Budapesten vagy az agglomerációban élnek. A gyerekeket a Hintalovon Alapítvány gyerek és felnőtt önkéntesei körében közzétett nyílt felhíváson keresztül toboroztuk. A jelentkezőkkel egyénileg is találkoztunk az első alkalom előtt, hogy segítsük a tájékozódásukat és a részvételükkel kapcsolatos elvárásaik kialakítását, és mi is megismerjük a motivációjukat és személyi érintettségüket. Mindenkinek lehetőséget adtunk a részvételre. A gyerekek nem ismerték egymást korábban, de a facilitátorokkal korábban már dolgoztak.

Az öt alkalmasra tervezett konzultációkon több olyan üzenet is hangsúlyossá vált, amelyet érdemesnek tartottunk egy extra alkalommal a Hintalovon Gyermekjogi Követeivel is megvitatni. Ők olyan 16 és 18 év közötti, fővárosi és vidéki fiatalok, akikkel min. 1 éve heti rendszerességgel dolgozunk együtt. Így egy 2 fiúból és 6 lányból álló gyerekcsoport véleményét is kikértük egy személyes találkozó keretein belül.

Etikai megfontolások

A gyerekkonzultációk a Keeping Children Safe etikai sztenderdjei és a Hintalovon Alapítvány Gyermekvédelmi irányelvei alapján zajlottak, amelyeket a résztvevő gyerekek és a szülei is megismertek. A gyerekek és a szülei tájékoztatás után beleegyezést adtak a részvételükhöz. A konzultációkról hangfelvételt készítettünk, amelyekhez csak a szerzők fértek hozzá.

Eredmények

Az alábbiakban röviden bemutatjuk az egyes gyermekkonzultációs alkalmak menetét, és összefoglaljuk a gyerekek véleményét, gondolatait. Idézetekkel alátámasztott leírásra törekszünk, amelyeket dőlt betűvel jelölünk.

Első alkalom – Felvezetés, témameghatározás

„(A bíróság) nem a gyerek legjobb érdekét figyeli, hanem a kisebbik rosszt.”

Háttér

Az első alkalom során a cél a bizalmi légkör megteremtése volt, illetve a gyerekek bevonása a következő alkalmak irányának meghatározásába. Az első szakaszban a facilitátorok megosztották a gyerekekkel a Hintalovon Alapítvány Gyermekvédelmi Irányelvének főbb pontjait és a projekt kereteit, majd kialakítottuk a csoport működésének közös szabályait. Ezt követően került sor az első beszélgetésre.

Ha különválnak a szülők, milyen szempontokat kell mérlegelni a gyerek legfőbb érdekének meghatározásához?

- A szülő el tudja tartani a gyereket, fontos az anyagi biztonság.
- A szülő mentális egészsége.
- Személyre szabottan, az adott helyzetet kell vizsgálni.
 - *„Figyelembe kell venni, hogy mi az adott gyerekeknek a jó és a rossz.”*
 - *„Minden ember más, és minden helyzet más. Nem lehet öt sablont alkalmazni mindenkire.”*
 - *„A testvéreket mindig egyénenként kell kezelni.”*
- A gyerekek legfőbb érdekének változékonysága.
 - *„Rendszeresen vizsgálják meg, hogy jól döntöttek-e, akár kéthavonta is. De sok rossz család van együttélő szülőkkel is. Nehéz ezt elvárni.”*
- Bizalmi és biztonságos környezet
 - *„Vizsgálják meg, kivel vannak bizalmi viszonyban.”*
- Figyelni kell a családi dinamika alakulására
 - *„A gyerek maradjon gyerek; ne kelljen átvállalnia a szülő feladatait.”*
 - *„Az idősebb testvérekre sem jó, ha nagyobb teher pakolódik.”*
- Az állandóság és a változás kérdése fontos a gyerekeknek.
 - *„Kivédhetetlen, hogy az állandóság megregegjen. De arra kéne törekedni, hogy minél kevésbé.”*
 - *„Hiába akarja a szülő a legjobbat. A világ másik felén, bárhogy dekorálja ugyanazt a házat, amiben te laktál tizennemtudomhány évig, nem lesz meg ugyanaz az állandóság. Van egy tehetetlenség a szülők részéről, hogyha úgy gondolják, hogy te költözöl.”*
- A gyerekek nem érzik a támogató szolgálatok jelenlétét a válási folyamatban.
 - *„Senkit nem érdekel az iskolai szociális munkás, így az egy nem létező kategória.”*
- A gyerek legjobb érdekének azonosítása nem feltétlenül jelenti, hogy jól is lesznek a gyerekek, erre külön is figyelni kell.

- „Nem jó választ keresünk, hanem kevésbé rosszat, és frusztráló, hogy nincs jó válasz... Attól még elváltak a szülei, és nem lesz jó.”

A résztvevők megfogalmazták, hogy az elvált szülők témája alapvetően tabu. Ritkán beszélnek róla még a kortársaikkal is. Valószínűleg ennek is köszönhető, hogy a gyerekek könnyen bevonódtak, lelkesen és kissé csapongóan, özönvízszerűen osztották meg a gondolataikat.

Második–harmadik alkalom – szakemberek

„Szerintem mindenkitől azt várjuk el, hogy tudjuk, hogy mi a szerepe, hogy ő miért van itt, mi fog következni, hányszor találkozunk vele.”

A szakemberek felé irányuló kérdéseket, elvárásokat, érzéseket két eseten keresztül vizsgáltuk meg a gyerekekkel (2. táblázat). Kidolgoztunk egy esetet, amelyet két részre bontva beszélünk át. A szakemberrel való találkozás előtt az elvárásokról beszélgettünk, a találkozásuk után a gyerekekben felmerülő érzéseket, kérdéseket gyűjtöttük össze. Az alábbiakban a gyerekek mondatait írtuk le, hogy mik azok az elvárások, érzések, kérdések, amelyek egy gyerekben felvetődhetnek az adott szituáció kapcsán.

2. táblázat: Gyerekkonzultáción használt esetek összefoglalója

	Alapszituáció
1. eset	14 éves gyerek szülei úgy döntöttek, hogy elválnak, ezért a szülők megkérnek egy ügyvédet, hogy magyarázza el a gyerekeknek, hogy mi történik majd a tárgyaláson.
2. eset	16 éves gyereket és 5 éves kistestvérét az anyuka elköltözteti otthonról a nagyszülőkhöz, majd hosszú válási procedúra indul el, ahol a gyerekek (az idősebbre koncentrálnak) találkoznak családsegítővel, mediátorral, igazságügyi szakértővel.

Találkozás az ügyvéddel bírósági tárgyalás előtt:

Elvárások, várankozások a találkozás előtt:

- **Ne formális nyelvet használjon az ügyvéd:**
 - „Ne ilyen nagyon formális nyelvet használjon az ügyvéd. Mert hogy ha olyanokat fog mondani, hogy pulpitus meg talár, válóper melyik szakasza. 14 évesen tudja mi az a talár, mert olvasta a Harry Pottert.”
 - „Próbálja megfogalmazni gyereknyelven, ha jegyzőkönyvet meg mindenféle hivatalos jogi papírt elé raknak és úgy kezdik el magyarázni, akkor én is csak úgy néznék és a felét nem érteném valószínűleg.”
- **A gyerek dönthessen arról, hogy bent legyen-e vele a szülő:**
 - „Ha a gyerek azt akarja, akkor ott lehessen, egyébként meg ne.”

Érzések, amelyek az ügyvéddel való találkozó kapcsán megjelenhetnek:

- **Megnyugvás:**
 - „Szerintem így megnyugodna, ha értené, hogy mi lesz vele, meg mi történik.”
- **Megilletődöttség:**
 - „(a gyerek) valószínűleg meg lesz illetődve.”
 - „Szerintem, mondjuk, ez a kézfogás jó köszönésképp, mert szerintem az így hivatalosabbá teszi a környezetet, hogy oké, hogy gyerekként kicsit hirtelen, hogy akkor fognak veled kezded, ha gratulálnak egy versenyen, de pont hogy kicsit így felkészíti a terepet meg a gyereket is, hogy ez kicsit más, kicsit komolyabb hangvételű, kicsit úgymond nagyobb dolog.”
- **Partnerség:**
 - „A kézfogás azért is jó, mert ilyen egyenrangú partnerként van kezelve a gyerek ezzel, hogy nem csak így megsimizik a buksiját.”
- **Zavarodottság:**
 - „Én tuti össze lennék zavarodva, hogy ha most így valaki kezdet fogna velem, leültetne és elkezdene magyarázni, hogy ez így fog kinézni.”
 - „Annyira össze lennék zavarodva egy bizonyos ideig, hiába azt mondják, hogy hova üljek le, mit fognak kérdezni, mire számítsak, és próbálják elmondani a többit is, és hiába vagyok azért már nem 3 éves, de nem biztos, hogy meg tudnám érteni, ha most így hirtelen mi történhet, ha elkezdnék sorolni így, mint valami tanórán, hogy mi fog történni.”
- **Félelem, pánik:**
 - „Biztos, hogy bizonyos pánik lenne bennem, hogy úgymond mindent jól csináljak, ne rontsam el a szüleimnek, nehogy olyat mondjak, hogy az egyik szülőmet rossz fénybe tüntesse fel. Én nem akarnám megbántani egyik szülőmet se.”

Felmerülő kérdések egy ügyvéddel való találkozás előtt a bírósági tárgyalás kapcsán:

- „Mi fog történni a bíróságon?”
- „Hova és mikor kell mennie?”
- „Hiányzik-e emiatt az iskolából?”
- „Ki előtt kell beszélnie?”
- „Mit mondhat el?”
- „Meddig tart a tárgyalás?”
- „Mindenképp ott kell-e lennie (a gyerekek)?”
- „Mikor beszélhet?”
- „Milyen ruhát kell felvenni?”
- „Miért válnak el a szüleim?”
- „Hogy fognak élni?”
- „Kihez fog kerülni?”

Információk, amelyekre szüksége lehet egy gyereknek:

- **Mutassa be egy ügyvéd a lehetséges történéseket:**
 - „Most az fog történni, hogy... Hogy ha itt még nem tudunk dönteni, akkor ebből az lesz, hogy... Inkább, hogy mik így az opciók, hogy kiken múlik. Ez most nyilván múlik a szüleidén, azon is, hogy te mit fogsz mondani, vagy ki hozza meg a végleges döntést majd.”
- **Hogyan viselkedjen, mit mondjon:**
 - „Lehet, hogy egy gyerek nem kérdezné meg, mert erre nem gondol, de az, hogy egy gyerek hogyan beszélhet. Figyeljen arra, hogy hogy beszél. Szerintem az ügyvédnek kelljen mondania, hogy language please.”
 - „Nem fogja fel a helyzet súlyosságát, és sokkal több dolgot elmond, mint amit kéne vagy lehetne.”
 - „Azt kéne tudatosítani a gyerekekben, hogy ne fogja egyik szülő pártját sem, tényleg azt

mondja, ami történt, ne találjon ki ilyen dolgokat, hogy ez nem is az volt. Azt kéne tudatosítani a gyerekekben, hogy itt tényleg az igazat kell mondani.”

- **Tudja, hogy mi történik a véleményével:**
 - *„Amit tényleg elmond, utána azt használhatják.”*
 - *„Azt el lehet mondani, hogy a jegyző az mit csinál, meg hogy minden, amit mond, az le lesz írva, és azt felhasználhatják ellene.”*
 - *„Nem várhatja mástól a választ, (...) senki nincs ott rajtuk kívül a családban. Mégis neki kell meghozni a döntést, és nyilván még az a döntés sem lesz a végleges döntés, és valahogy azt is neki kell elmondani, hogy hiába hogy te azt fogod mondani, hogy te anyukádnál laksz, lehet, hogy a bírók azt fogják mondani, hogy te apukádhoz fogsz menni. Meghallgatjuk a véleményedet, fontos, figyelembe vesszük nagy számban, de lehet, hogy nem az lesz, amit te szeretnél.”*
- **Készítsék fel a szülei lehetséges viselkedésére:**
 - *„Azt is el lehet mondani, hogy ott érte harcolni fognak a szülei, és ne hagyja magát befolyásolni a szülők által. Nagyon menni fog a rivalizáció, és ez nehéz lesz, és ne dőljön be, és ezt is meg kéne fogalmazni szépen és finoman.”*
- **Az ügyvéd mondja el, hogy miket mondhatnak, milyen kifejezéseket használhatnak a szakemberek, és azok mit jelentenek:**
 - *„Azt is el kellene mondania az ügyvédnek, hogy a tárgyaláson feljöhetnek ilyen mondatok (ez nem tartozik a tárgyhoz, vizsgáljuk meg a relevanciáját ennek az egésznek), azt elmondja, hogy ez mit jelent, és ilyenkor mit kell csinálni.”*
- **Tudatosítsa a gyerekekben, hogy azt mondja, ami történt, az igazat kell mondani, és ne hagyja magát befolyásolni a szülei által, rivalizáció kialakulhat a szülők között.**

A bírósági tárgyalás

A gyerekek elvárásai a bírósági meghallgatás kapcsán:

- **„Hallgassák meg. Tartsák tiszteletben a véleményét.”**
- **Ne erőltsék, stresszeljék a gyereket a meghallgatás közben, adjanak neki időt:**
 - *„Ne sürgessék.”*
 - *„Ne erőltsék! Éreztessek, hogy fontos vagy. Hogy azt mondják, hogy már az is jó, hogy ennyit elmondtál, tök jó, hogy itt vagy, hogy neked próbáljuk a legjobbat, ez az egész érted van, már ez is elég, hogy itt vagy, már az is elég, hogy ezt a három mondatot elmondtad, de ha még bármit szeretnél mondani vagy kicsit erről beszélni, akkor nyugodtan, meghallgatunk, van idő.”*
 - *„Ne azt, hogy most vagy soha, mert az még nagyobb stresszelés, hogy máskor nem lesz rá lehetőséged, ez egy egyszeri döntés.”*
- **„Ne sajnálattal nézzenek rá.”**
- **Előzetesen készítsék fel a tárgyalásra:**
 - *„Ha jól felkészít az ügyvéd, akkor nem úgy áll oda, hogy jó, akkor ma este tudni fogom, hogy anyához vagy apához megyek, hanem tudja, hogy valószínűleg nem most fog válaszokat kapni.”*
- **„Ne legyen nyílt a tárgyalás, ha van gyerek.”**
- **A gyerek dönthessen arról, hogy bent legyenek-e a szülők:**
 - *„Szerintem lehessen választania a gyerekeknek, hogy akarja-e, hogy bent legyenek a szülei.”*
 - *„Úgy képezem, hogy a gyerek folyton kinéz a szüleire, hogy mit mond, mit mondhat el, közben látja a szülei reakcióját, hogy az anyja ideges, hogy ha valami olyat mond róla, vagy megdöbben, ha valami olyat hall vissza. Nagyon nehéz.”*
 - *„Ha azt választja, hogy ne, akkor viszont lehet vele mondjuk a nővére, valami nagybátyja, bárki, aki számára biztonságos.”*

A gyerekek érzései, amelyek a bírósági tárgyalás kapcsán megjelenhetnek:

- **Megfelelés:**
 - „Szerintem kicsit mint egy vizsga, vizsgahelyzet, hogy így mész, tudod a kérdéseket, tudod, mit válaszolsz, de közben mégis nagyon félsz, hogy mi van, ha még mindig nem tudod, hogy mit akarsz.”
- **Lefagyás, leblokkolás:**
 - „Ha máshogy fogalmazzák meg a kérdést, én ott tuti leblokkolnék, felkészítettek, hogy ezt tuti meg fogják kérdezni, és ezt nem kérdezik meg, és minden kérdésre azt hiszem, hogy ez lesz a válasz.”
- **Sokk:**
 - „Annyira lesokkolnék, mert így akkor realizálódna bennem a valóság, hogy ez most tényleg megtörténik és megkérdezik tőlem. Ez így, nem tudom, kicsit ilyen nyersnek tűnik, biztos, hogy szükségük van erre az információra, mert fel kell mérni a helyzetet, de nagyon nyersnek tűnik, hogy szoktak veszekedni, kivel szeretnél több időt tölteni. Ez annyira stresszes.”
- **Stressz:**
 - „Nagyon stresszelnék az egész alatt, mert tudom, hogy nincs jó válasz, de valamiért úgy érezném, hogy van, és hogy kéne lennie jó válasznak. (...) Összes családi program kimenne a fejemből.”
- **Veszteség:**
 - „Jó, hogy tudd, hogy milyen volt a jó, milyen szeretnél újra elérni, de hogy olyan soha többé nem lesz, egy gyereknek azt felfogni, hogy te azt már soha többet nem fogod látni, hogy a szüleid egy házban vannak, vagy egy mondatban kimondani azt, hogy anya és apa, ilyen nincs”
 - „A gyerek nyilván éli mindennap azt, hogy mennyire rossz otthon körülötte minden, de akkor gondoljon picit vissza abba mindenki előtt, hogy mennyire jó és szép volt, és akkor most milyen rossz, és akkor most rajtad van az a rivaldafény, hogy akkor mondd meg, hogy mit szeretnél, hogy jobb legyen.”
- **Árulás:**
 - „Elmondod, hogy anyu mit mond apuról, apu mit mond anyuról, mind a kettő rossz, mind a kettő ócsárolja egymást, az egyiknél maradni fogsz. Szóval, ha te most szídtad apukádat, nem is szídtad, hanem elmondtad, hogy apukád mit csinál, és nála maradsz, akkor az ott olyan rossz lehet. Én nagyon-nagyon rosszul érezném, ha egy ilyen után apukámmal maradok, de rosszakat mondtam róla a bíróságon, mert tényeket mondtam, és utána a szemébe nézni, hogy amúgy szia, én elmondtam egy bíró előtt, hogy te miket csinálsz, ezt olyan árulásnak érezném.”
- **Haszontalanság, feleslegesség:**
 - „Nem jó, ha a bíró elfogadja, hogy (a gyerek) csak félmondatokat mond, a gyerek úgy érezné, hogy ezzel nem mondtam el semmit, és mégis elég volt, ennyire érdekelte őket.”

Felmerülő kérdések a bírósági tárgyalás kapcsán:

- **Mi minden változik a gyerek életében a döntés kapcsán:**
 - „Akinek, mondjuk, lehet, hogy a környezetében nincs annyi ilyen elvált család vagy mondjuk, esetleg velük nem beszélt ilyenekről, az nem is biztos, hogy tudja:
 - Ez meddig marad így?
 - Felügyeli ezt valaki?
 - Most ezt újratárgyalják?
 - Holnaptól indul már?
 - Mi történik akkor, ha esetleg egyszer nem tudok menni?
 - Ez mennyire lesz szabályszerű? Mindig egy rendőr fog engem átvinni és megnézni, hogy ott vagyok-e, vagy ezt évente megváltoztatjuk?

- *Ez most csak egy évig megy így?”*
- *„Ha nyáron a barátaimmal akarok elmenni valahova, akkor most két hétig el leszek szakadva a barátaimtól, amikor elküldtek apuhoz vagy anyuhoz?”*
- *„Ez most mit jelent? Melyik házba, hogy? Mit írok a lakcímkártyámra, ha két hetet vagyok itt, két hetet vagyok ott?”*
- *„A születésnapomat hol ünnepelem?”*
- **Mennyire szigorú és végleges a döntés?**
 - *„Mi van, ha nem tetszik? Lehet-e változtatni rajta?”*
 - *„Ellenőrzik? Mennyire szigorú ez a két hét itt – két hét ott?”*
- **Mennyire számít a véleménye?**
 - *„Nálunk például úgy volt, hogy 14 évesen én már dönthettem arról, hogy hol akarok lenni. De akkor is kell ragaszkodni ehhez (a bírói döntéshez, a szerk.)?”*
- **Ki tud segíteni, hogy feldolgozza a gyerek a döntést?**
 - *„Hogy lehet azt megoldani, hogy ne érezzem úgy, hogy tök feleslegesen stresszeltem, mondtam el a véleményemet, mondjuk negatívan az egyik szülőmről? Van valami terapeuta, akivel beszélni lehet?”*
- **A tárgyalás melyik részére mehet be?**
 - *„Nem tudom, hogy bemehetne-e egy ilyen tárgyalásra?”*

Információk, amelyekre szüksége lehet egy gyereknek:

- *„A gyerek érdekét kéne nézni, és el kellene neki mondani, hogy ez érte van és neki akarnak jót, és akárhogy is alakul, nem ő lesz érte a hibás. Ezt fontos neki elmondani, hogy ne legyen olyan, hogy büntudatot érez, vagy úgy érzi, hogy elárulta valamelyik szülőt.”*
- *„Szerintem a **pulpituson** szó magyarázatra szorul.”*

Találkozás a családsegítővel:

A gyerekek elvárásai a családsegítővel kapcsolatban:

- **Szimpatikus lesz vagy túl hivatalos:**
 - *„Pont a családsegítő az, aki vagy nagyon szimpatikus lesz neked, és vagy nagyon aranyos, vagy nagyon látod, hogy segíteni akar és kicsit bizalmasod lesz, meg támaszod. Vagy akin nagyon azt látod, hogy nagyon hivatalosba jött oda, így nem bírod.”*
- **Segíthet megérteni a gyerekeknek a helyzetüket:**
 - *„Játékosabb figurát felvéve megnyugtatta (az esetben szereplő gyereket, a szerk.), hogy nem tűnt el az apja a Föld színéről, és valószínűleg még látni fogja, de ne ígérjen meg semmit, mert az meg nagyon nagy csalódás, ha mégse.”*
- **Alaposan vizsgálja meg a helyzetet:**
 - *„Szerintem, ha van szomszédjuk, akikkel jóban vannak meg ilyenek, akkor tőlük is lehetne tájékozódni (...) hallottak-e kiabálást, volt-e olyan, hogy látta, hogy megütötték egymást.”*
 - *„Nagyon a gyerek reakcióját nézném (családsegítőként), hogy oké, hogy a szülő hazudik, és a gyerek nem mer közbeszólni, de lehet, (...) hogy ott van már egy olyan modorod, hogy nem tudod leplezni magad (gyerekként).*
 - *„Szerintem a családsegítőknél kéne tartani egy ilyen tanfolyamot, hogy a testbeszédet fel tudják ismerni, és tudják, hogy mi micsoda, mert nagyon sok dologról fel lehet ismerni azt, hogy valaki hazudik vagy nem érzi komfortosnak a helyzetet.”*
- **Reális képet, tanácsot adjon a családnak a helyzetben:**
 - *„Egy családsegítő segíthet a tapasztalatai alapján látni a dolgokat.”*

- „Ő tud tanácsokat is adni.”
- „Egy ügyvéd sokkal hivatalosabb, meg a tárgyalás részét nézi. A családsegítő lehetne, aki nem az, hogy mentálisan segít, de inkább az olyan dolgokban, amik nem papírformán múlnak.”

A gyerekek érzései, amelyek a családsegítővel való találkozás kapcsán megjelenhetnek:

- **Megnyugvás:**
 - „Szerintem ezután (a gyerek) meg fog nyugodni, mert már így tudja, hogy a következő alkalmon mire kell számítnia, meg így talán kicsit kibontakozik előtte, hogy mi is történt (...). Szerintem az megnyugtató, amikor kinn van a családsegítő, és tudja, hogy mégsem egy ilyen boszorkány vagy varázsló.”
 - „Visszatérő szereplő lesz, nem az lesz, hogy minden egyes alkalommal egy új embert fog látni, hanem lesz valaki, aki akár a bíróságon vagy akárhol egy ismerős arc lesz.”
 - „Lehet számára egy biztos pont a családsegítő.”
- **Stressz:**
 - „Szerintem a szülő is felkészül, ha tudja, hogy jön a családhoz valaki (...), a gyerekeknek is el van mondva, hogy te ezt a ruhát veszed fel, te ezt ide rakod és azt mondd. Van rajtuk egy ilyen stresszhelyzet ezzel.”
- **Zavarodottság, ellenszenv:**
 - „Biztos, hogy egy kamuérzést éreznék, ha most így jönne családsegítő, és az egész házat ki kéne suvickolni, nekem szép ruhában kéne lennem (...) ellenszenvet éreznék a szülő miatt, aki ezt csináltatja velem, mert akarva akaratlanul is úgy érezném, hogy akkor őneki titkolni valója van, hogy ha mindent fel kell állítani, mármint nem is az, hogy titkolni valója, de úgy nem igazi (...) Egy ilyen támadásszerű érzés lenne, hogy most ahogy mi élünk, az nem megfelelő, és akkor elkezdenék gondolkozni, hogy miért nem láthatja úgy a családsegítő, ahogy van. És akkor ez ilyen összezavarodottság érzést kelthet csomó emberben, hogy akkor most, ha jó az, amit most élünk, és szeretnéd, hogy veled maradjak (...), akkor miért kell kamuzni a családsegítőnek, aki eldönti, hogy kinél lenne jobb?”
- **Feszélyezettség, nem komfortos:**
 - „Biztos, hogy bemegy a komfortzónába. Valaki, aki azt se szereti, ha egy idegen bemegy a szobájába, pláne nem azt, hogy tényleg végignézz, hogy hol laksz, mit csinálsz, meséld el. Lehet, hogy egy családsegítő azt látná, hogy mennyire el vagy hanyagolva, mert kupis a szobád, de az miattad kupis, te szereted úgy, de most azért rendbe kellett tenni, mert jönnek.”

Felmerülő kérdések a családsegítővel való találkozáskor:

- **Mi a családsegítő szerepe?**
 - „Ki ő (a családsegítő)?”
 - „Mi a feladata?”
 - „Mit fog pontosan csinálni?”
 - „Miért kell vele beszélni?”
 - „Meg ugyanígy akár a lépéseket, hogy most épp itt tartunk, ekkor megyünk a bíróságra, megyek-e oda én is, én is beadok egy papírt, amiben leírom, hogy...?)
- **Mit gondol a családsegítő az ügyről?**
 - „Én tuti megkérdezném tőle (a családsegítőtől) azt, hogy ő mit gondol (a családi helyzetről)? Szeretném tudni azt, hogy te mit látsz, szerinted hogy lesz?”
 - „Azt elmondhatja szerintem, hogy hogy áll az ügy, ő mit gondol.”

Találkozás a mediátorral:

A gyerekek elvárásai a mediátorral kapcsolatban:

- **Legyen egy szituáció, ahol őszintén beszélhessen a gyerek:**
 - *„Akinak (a mediátornak) filterek nélkül el tudod mondani, mert most az anyukával beszélsz, akkor ki kell filterezni azt, hogy mit gondolsz, amit ő rosszul csinált, mert most épp való helyzetben van, és nem akarod megsérteni az érzéseit, egy apukával beszélni, akkor ugyanezt fordítva kell filterezni, nagyszülőkkel, ki akarna rosszat hallani a saját gyerekéről (...).”*
- **Figyelmesen hallgassa meg:**
 - *„Ne szóljon bele.”*
 - *„Ne kommentálja, vágja az arcokat.”*
 - *„Érezd azt, hogy érdeklő és elhiszi, amit mondasz.”*
 - *„Bármilyen kicsi az a sérelem, (...) csak hogy értse meg, hogy (a gyerekek) miért fáj.”*
 - *„Ne legyen elfogult.”*

A gyerekek érzése, amelyek a mediátorral való találkozás kapcsán megjelenhetnek:

- **Öröm:**
 - *„Ha jó passzban van valaki és tényleg így jó kedve van hozzá (...) akkor nagyon örül valakinek, aki végre így meghallgatja és tud erről beszélni és tényleg felteszi ezeket a kérdéseket, mert a családdal nem beszélne róla, mert a család benne van a helyzetben, barátokkal nem erről beszélgetünk, egy tanárral nem erről, lehet, hogy valamikor jól esik neki, hogy valakivel erről tud beszélni, lehet, hogy egyébként nem tud megnyílni.”*
- **Megkönnyebbülés:**
 - *„Érzésként a megkönnyebbülés jut eszembe.”*
 - *„Lehet, hogy nem olyan (a gyerek) kapcsolata az anyjával, hogy erről tudjon beszélgetni. És az szerintem tök jó dolog, hogy a mediátor tud közvetíteni.”*
- **Csalódás, zavarodottság:**
 - *„Én nagyon azzal (pszichológussal) asszociáltam össze. (...) Amikor valakihez pszichológust rendeltek ki, (...) akkor tökre örült, hogy valakivel tudott beszélni (...), de utána nem kapott pszichológust. A gyerekek szerintem tök rossz, hogy végre azt érzem, hogy tudsz beszélni, de utána mi van, ha nem. Lehet, hogy csak felhívnád és elmondanád neki, hogy segítsél, ő meg lehet, hogy pont olyan, hogy (...) nem tudunk többet beszélni. És utána kivel beszél?”*

Kérdések a mediátorral való találkozás kapcsán:

- **Mi a mediátor szerepe:**
 - *„Ki az a mediátor?”*
 - *„Mit jelent az, hogy mediátor?”*
 - *„Mit fog csinálni?”*
 - *„Mit akar tudni?”*
 - *„Mi a célja?”*
 - *„Miért rendelték ki?”*
 - *„Miről fog kérdezni?”*
 - *„Mit vizsgál felül?”*
 - *„Ő ugyanolyan, mint a családsegítő, vagy nem professzionális? Vagy már egy lépéssel feljebb van, ügyvédkategória, és akkor most ilyen szűrős szemmel fog rám*

nézni?”

- **Kinek mondja el, hogy miről beszélgettek a gyerekekkel:**
 - „Oké, ha a szüleimnek nem mondja el, de amúgy az ügyvédnek meg a bírónak elmondja, és majd a bíróságon szemtől szembe fogom visszahallani egy felvételen. (...) oké, akkor mégis mit fog (a mediátor) mondani (a bírónak), tehát miért beszélgetünk, ha köztünk marad az egész?”
- **Hogyan használja fel a mediátor a gyerekek véleményét:**
 - „A leglényegesebb információkat, amik ezt a helyzetet előbbre tudják vinni, csak azt átformálva, saját szavakkal közlöm... de saját véleményed, saját szavaid, érzelmeid nem fognak kijutni innen. Akkor ez egy biztos érzés, hogy azért mégsem a falnak beszélsz meg tők fölöslegesen, de nem is fognak idézni tőled a szüleid előtt.”

Találkozás az igazságügyi szakértővel:

A gyerekek elvárásai az igazságügyi szakértővel kapcsolatban:

- **Ne erőltessék, sürgessék!**
 - „Akkor kérdezzük, ha szeretne róla beszélni, tehát szerintem egy szakember látja, ha az ember bezár.”
 - „Ne sürgesse, hagyjon neki időt.”
- **Mutakozzon be a felnőtt és a gyerek is! Ne használja az előzetes információkat a gyerekekről, ha először találkoznak:**
 - „Nagyon bizalmaskodó, ha azonnal a nevemen szólít.”
 - „Ne úgy menjek be oda, mint hogyha már egy mindentudó emberhez mennék.”
 - „Engem idegessé tenne, hogy bemegyek, és azonnal úgy köszön nekem egy ismeretlen ember, hogy Szia ... !(a gyerek neve).”
- **Beszélgessék legyen, ne kérdezz-felelek:**
 - „Jól esne neki, ha valami gondolatokat vagy visszacsatolást kapna, amitől erősebb lesz, és nem csak azt érezné, hogy kiadtam volna magamból, amit szerettem volna (...) hanem hogy megérte eljönni, azon kívül, hogy újra elmondtam mindent.”
- **Viselkedjen természetesen a gyerekekkel:**
 - „Legyen természetes. (...) Ha azt látom, hogy ő alapvetően nem csinálná ezt, (...) ne erőltesse magára.”

A gyerekek érzései, amelyek az igazságügyi szakértővel való találkozás kapcsán felmerülhetnek:

- **Pozitív:**
 - „Szerintem az mindenképp pozitív, hogy az igazságügyi szakértő így áll hozzá, hogy nyugodtan feltehet kérdéseket, hogy ha épp nem ért valamit, ez szerintem egy pozitív dolog afelől is, ha (a gyerekekben) vannak kérdések az egész ügyvel kapcsolatban, akkor ő tud rá választ adni.”
- **Biztonság:**
 - „Itt érezhet biztonságérzetet.”
- **Idegesség:**
 - „De egy idő után (...) baromira ideges is lehet, hogy ezt már legalább harmadjára játsszák el vele, hogy mesélj el mindent, és akkor anyuval mi a kapcsolat, apuval mi a kapcsolat, és akkor egy idő után szerintem nagyon-nagyon fontos lenne az, hogy megértően kezeljék azt, hogy már megunhatta és baromira ideges amiatt, hogy ezt már elmondta, de egyszer sem volt eredménye.”

Kérdések az igazságügyi szakértővel való találkozás kapcsán:

- **Mi történik?**
 - „Biztos megkérdezné, hogy most mi történik éppen, és ez most miért kell?”
 - „Valószínűleg tudja (a gyerek), hogy harcolnak érte a szülei, és akkor így arról is kérdezné az embert (...) Most akkor kihez kerülhet? (...) Érdekelne, hogy mit mondtak (a szüleim). Meg, hogy így azt is megkérdezném, hogy mit tart valószínűnek, mi lesz (...), hova fogok kerülni, hogy lesz a minden?”
 - „Mikor lesz vége?”
- **Ki dönt?**
 - „Nem dönthetem el én, hogy kinél akarok lenni?”
- **Mi értelme van?**
 - „Én olyat kérdeznék, hogy minek? Jött már családsegítő, ő se csinált semmit, és beszélgetett velem, jött a mediátor, ő is beszélgetett velem, és nem történt semmi, bíróságon is beszéltek, ott se lett semmi, most átraktak valami harmadik vagy negyedik embernek, aki szintúgy beszélget velem, most mi értelme van, hogy ennyi embernek ugyanazt a sztorit elmondom, és semmi nem lesz. Szóval valami biztosítást vagy magyarázatot, hogy miért kell különböző embereknek elmondani ugyanazt a sztorit, kisebb-nagyobb változtatásokkal (...) hogy ha eddig semmi eredménye nem volt. (...) Ezek után nem bíznék meg senkiben.”
- **Rögzítik a beszélgetést? Hányszor kell elmondani?**
 - „Rögzítve van a beszélgetés?”
 - „Szerintem zavaró. Alapból beültetnek egy random ember elé (...) Még az is megterhelő, nyomasztó, meg ilyen szorongáskeltő szerintem, ha ilyen kérdéseket tesz fel, és akkor még rátesz egy lapáttal, ha rögzítve van.”
 - „Én úgy látom reálisnak, hogy ne kelljen ennyi embernek elmondani az egész történetet, mert egész traumatikus dolog történt (a gyerekkel). Először elküldeni a gyereket egy pszichológushoz, ott kiönti a lelkét, ott kap tanácsot, ott megnyugvásra lel, az nincs felvéve szerintem. (...) Aztán kicsit összeszedte magát, kap egy külső támogatást, mondjuk a pszichológustól, és akkor beültetitek egy szobába, és összeszedettebben elmondja, és azt vennék fel, hogy ne kelljen minden egyes alkalommal mindenkinek elmondania a véleményét.”
 - „Az, hogy hányszor mondja el a gyerek, az szerintem így attól is függ, hogy ez így mennyire hosszú per (...) ha ez egy fél éven át tartó valami, akkor az alatt nagyon sok minden megváltozhat.”

Konkrét kérdések a szakemberekkel kapcsolatban

Az esetektől eltávolodva is beszélgettünk a gyerekekkel bizonyos konkrét témákról. Egy-egy kérdés kapcsán közös gondolkodás, szabad beszélgetés indult el. A konzultáción részt vevő gyerekek mondatait írtuk le egy-egy facilitátori kérdés után.

Ki mondja el a bírói döntést?

- **Szülő:**
 - „Jó, hogy a szülő mondja el, inkább a szülő, mint egy szakember.”
 - „Azt nem várhatjuk el, hogy ilyen mesébe illően üljön össze a család, és beszéljünk meg, hogy akkor így lesz a hét, így osztjuk fel.”

- „Nem tudom elképzelni, hogy hogy mondd ezt tárgyilagosan, hogy nálam maradtok.”
- **Bíró:**
 - „Azon gondolkoztam, hogy jó lenne-e, ha a gyerekek nincsenek ott, vagy rosszabb lenne, ha ott lennének (a tárgyaláson)? A bíró kimondja, hogy az anyához mennek, de a gyerekek meg elkezdnek sírni, hogy nem úgy akarnák, az úgy nem.”
 - „Szerintem legyenek jelen (a gyerekek a bírói döntésnél), mert akkor ott nem lesz az, hogy a szülő úgy közli velük, ahogy ő gondolja. És én azt mindenképp csinálnám, hogy elküldeni őket pszichológushoz (...) egy terápiát én biztos javasolnék a gyerekeknek. (...) Én azt mondanám a bíró helyében, hogy elmondanám ilyen szaknyelven, és aztán azt mondanám, hogy tehát a gyerekek az anyukánál maradhatnak, és ezeken a napokon lehetnek az apukánál.”
- **Pszichológus:**
 - „Most az jutott eszembe, hogy egy pszichológussal leültethetnéd a két gyereket, aki mondjuk már beszélt velük, és ő szépen elmondja nekik. De akkor ott az volt az ellenérv, hogy ha már nem anya vagy apa mondja el, akkor van benned valami remény, hogy ha mégse tetszik nekem a döntés, akkor a pszichológus talán segíteni tud, és akkor az egy csalódás (...) mert nem valószínű, hogy fog tudni. (...) Nem hiszem, hogy a szülőnek kéne elmondani, mert ő egyértelműen pártot fog, saját magának akarta a gyerekeket.”

Hogyan lehetne a bíróhoz legjobban eljuttatni a gyerekek véleményét, és hogyan vegyék figyelembe azt? Hogyan döntsön a bíró?

- „Meg kell hallgatni a gyereket, de valakivel beszéljen előtte, tehát nem az van, hogy kiállítjuk oda, és egyszer mondja el, amit szeretne és még ő sem tudja.”
- „Egy érzelmi reakciót hallgat meg (a bíró), szerintem egy bírónak nem a tényekre, de tényekre is szüksége van, de arra is, hogy a gyerek őszintén hogy érez. (...) Ha nem olyan a szituáció, valami extrém eset, akkor egyértelműen odaadnám neki (ahova a gyerek szeretne menni).”
- „Szerintem a bíróknak kéne ilyen képzésre elmenni, ilyen testbeszéd tanfolyam.”
- „Mindenképp hallgassák meg, vegyék figyelembe, és a szakértő is segítsen ebben dönteni, hogy a gyerek hol érezné magát jobban, de hol lenne neki jobb, a szülő hol tudna legjobban szülő lenni a gyerek mellett.”
- „Az apuka nagyon sokat keres, de sokat lenne egyedül a gyerek, viszont az anyukánál jó lenne, csak pici helyen laknának sokan, nem tudom, hogy ezt ki lehet-e vitelezni, hogy a bíróság azt mondja, hogy jó, rendben, akkor az anyukához kerülnek a gyerekek, és akkor államilag biztosítunk nekik egy nagyobb lakást vagy ilyesmi.”
- „Lehet valaki nagyon gazdag (...), de ettől még a gyerekére sajnálja odaadni a heti ezer forint ebédpénzt, de neki minden nap új cipője van, tényleg, hogy így a pénz nem jelent semmit.”

Meghallgassák-e a szakemberek a gyerekek véleményét a féltestvérek elhelyezésével kapcsolatban?

- „Ha velük lakok, akkor szerintem igen.”

- „Pont azért kell a gyereket meghallgatni, mert a szülőkön meg a gyerekeken kívül senki nincs a családban.”
- „Szerintem meg kell hallgatni, de nem feltétlen kell annyira szigorúan venni (...), mert nem teljesen az ő élete, és jobban figyelembe kéne venni azt a gyereket (akinek az elhelyezéséről szó van), viszont ha olyan van, hogy nem jönnek ki jól egymással, azt igenis nagyon figyelembe kell venni.”
- „Jobban fog húzni a saját szülője felé, ez egy ilyen befolyásolt vélemény.”

Hogyan bánjanak a szakemberek a gyerekekkel? Mire figyeljenek oda a szakemberek, ha gyerekekkel beszélnek? Milyen elvárások élnek a gyerekekben a szakemberek kapcsán?

- **Legyen a bizalmasa a gyereknek:**
 - „Szerintem mindenképpen úgy kezelje magát egy szakember, mintha a gyerek bizalmasa lenne (...) mert akkor fog igazán történni valami, ha úgy tekint magára, hogy ez a gyerek bennem megbízik. (...) Elmondja neki (a gyereknek), hogy a saját véleménye szükséges, ne hagyja azt, hogy mások elmondják neki, hogy ez az ő hibája.”
- **Biztosítsa a gyereket, hogy nem az ő hibája a helyzet:**
 - „Hiába van egy véleménye, vagy tényeket tud egy gyerek, szeretné elnyerni az adott szülő bizalmát, szükséges minden egyes alkalommal többször és többször elmondani, hogy fontos a véleménye, és nem az ő hibája.”
- **Ne legyen természetellenes:**
 - „Ha nem is szimpatikus a gyerekeknek, akkor se pánikoljon be, hanem akkor távolabbról kezdje közelíteni a dolgokat.”
- **Törődjön a gyerekekkel és az ügygel:**
 - „Hogy a gyerek azt lássa, hogy ő csak azért van itt, mert ez a munkája, és mert ezt kell csinálnia, és ez egy szenvedés, legyen neki fontos ez az ügy.”
- **Legyen elérhető vagy legyen tiszta, hogy kihez fordulhat a gyerek:**
 - „Valaki maradjon neki (a gyereknek) ott egy kicsit.”
- **A gyerekek kapják meg azokat az információkat, amelyekre szükségük van:**
 - „Az egy nagy (információ) csomag szerintem nem jó, mint egy hetedik órán, és már rég nem tudsz figyelni. De az, hogy mindenkitől valami, az sem jó. Akkor mondjuk lehetne az, hogy így ad információkat mondjuk egy pszichológus, aztán beszélgetnek róla, aztán következő alkalommal megint infók, megint beszélgetnek, hogy így hogy érez. Ez így könnyebben emészthető, akkor ott kibeszéli magából, utána tud rajta gondolkodni.”
 - „Az jó lenne, ha kap mondjuk egy papírt, hogy ekkor ehhez méssz, ekkor lesz a végleges döntés, ekkor jön a családsegítő, ő ezt csinálja...”
 - „Egy gyereknek ne adjunk olyan információt, amire nem kíváncsi. (...) Csak arra kéne válaszolni, hogyha egy gyerek kérdez, és ezért kell biztatni, hogy kérdezzenek, és ha kérdez, akkor nem ilyen vattacukormázba öntött válaszokat (...) ha tudni akarod, elmondom a választ, de ha nem kérdezed, akkor nem fogom mondani, kivéve, ha valami olyan fontos.”
 - „Ha egy gyereket nem érdekl, pont elege van a válasz témából, már csak túl akar lenni rajta, akkor nem kell ezt neki újra és újra elmondani, amíg ez nem végleges. (...) ilyen fél információkat sem kell neki elmondani.”

- „Olyanokat kell tudnia, mert ő is részt vesz rajta, meghatározzák így a mindennapjait, tudja, hogy mi történik körülötte, de amúgy, ha nem nyit felé vagy nem fix a dolog, akkor még nem kell belevonni, mert azzal lehet, csak jobban le van terhelve a gyerek.”
- **Legyen egy fix szakember a folyamatban, akire folyamatosan számíthat a gyerek:**
 - „Szerintem garantálni kéne egy válasz időszakában, mondjuk a kezdete és utána még egy meghatározott ideig.”
 - „Legyen ilyen komfort ember. Megbízna benne. Próbálja megismerni, hogy ne feltétlenül csak arról beszélhessenek, hogy válás, válás, válás.”
- **Ne csak mindig a válásról kelljen beszélni:**
 - „Ne akarják mindenáron a válást hozni fel témának, néha nem csak arról akar beszélni.”
- **Jelezzék az iskolában a szituációt:**
 - „Minden válásnál elmondanám az iskolában, valahogy jelezném az iskola felé, hogy az iskolapszichológus tudjon róla. (...) én a tanároknak is tökre mondanám, ha mondjuk ennek a gyerekeknek hirtelen elkezdenek romlani a jegyei, akkor ne mondja azt az osztály előtt, hogy jajj, most mi történt veled, mert nagyon magad alatt vagy.”
 - „Szerintem fel kéne mérnie a szakembereknek, hogy a szülő mennyire alkalmas erre, és az alapján cselekedni, mert ha így a szülő leszarja a gyereket, akkor nyilván a szakemberek írjanak az iskolának, de ha azt látják, hogy a szülő rendesen törődik a gyerekekkel meg ilyenek, akkor szerintem meg lehet kérni, hogy szólj már az iskolának.”
- **Jó szakemberek dolgozzanak jó munkakörülmények között:**
 - „Ez akkor ilyen országra kiterjedő dolog (...) egyrészt fizukat felemelni, mert a szakembereknek az állami szférában nagyon kevés a fizuja, és a körülményeket jobbra kéne tenni, azt, hogy mennyire nehéz bejutni az egyetemre, azt is lejjebb kéne vinni.”
 - „Őket is felül kéne vizsgálni, hogy nem csak papíron, hanem valóban is csinálják a feladatukat.”
 - „Lehet, hogy nagyobb segítség az, ha nincs szakember, mint hogyha egy rossz van.”

Negyedik alkalom – A család

„Amin nem szükséges feltétlenül változtatni, azon ne változtassunk. Vagy csak együtt.”

Háttér

A szakemberekről szóló előző alkalmon a nehézségekre, a kihívásokra fókuszáltunk. Ezért a facilitátorok azt a döntést hozták, hogy a családról szóló alkalom a „jó gyakorlat” jegyében szerveződjön. Ezen az alkalmon a gyerekek alkották meg a családot, akikről gondolkodunk a találkozón. A kreált család nézett szembe a válás teljes folyamatával. Három időszakot határoztunk meg a gyerekek által korábban választott témák alapján:

1. a válásról szóló döntés, a különválás okainak a megosztása,
2. a mindennapokban bekövetkező változások,
3. új emberek bekapcsolódása a szűkebb családba (szülő új társa és a gyerekei).

A családtagok karaktereit a gyerekek találták ki:

- szülők:
 - Margit – az anya; 42 éves; jogász, olvas

- Alfonz – az apa; 45 éves; horgászik
- gyerekek:
 - Réka – 10 éves, a hobbija a lovaglás
 - Baltazár – 14 éves, gamer
 - Kevin – 18 éves, motorozik, és sneaker cipőkkel kereskedik kicsiben
- Lajos – a cica; 18 éves

A különválás okai kapcsán a konzultáción résztvevő gyerekek megfogalmazták:

- A szülők együtt, otthon mondják el döntésüket a gyerekeknek, ne a gyerekeket szakítsák ki a megszokott, biztonságos környezetből.
 - *„Az otthon a legbiztonságosabb hely.”*
- Mi lesz a gyerek szerepe a válásban?
 - *„El kell mondani, hogy még neked (a szülőnek) sincsenek válaszaid. Ti is benne lesztek, és mi is. Ha akarjátok, akkor bírósági szemszögből is, ha nem, nem. A jóra törekszünk, ezért ti is kelletek benne, mert titeket is érinteni fog.”*
- Hogy lesz ezután (kapcsolattartás, ki költözik el, stb.)?
 - *„A gyerek kérdezheti, hogy mi lesz ezután, de erre még a szülő se tudja a választ. Ezt el kell mondani, hogy még neked sincsenek válaszaid. De együtt fogjuk kitalálni; ti is benne lesztek, és mi is.”*
- Többször beszélgessenek – az ideális információátadás nem egyszerre történik.
- Nem a gyerek hibája, ha a szülők mentálisan rosszul érzik magukat.
- Biztosítani kell a gyerekeket, hogy most változnak a dolgok, de továbbra is feltétel nélkül szeretik őket, és lehet számítani a szülőkre.
 - *„Biztos, hogy változni fog (az életük), de nem változik annyi, és biztosítva van arról (a gyerek) hogy szeretve van, és az érzései is fontosak, akkor szerintem annyira nem lehet mellélőni.”*

A megosztás során:

- Beszélgessenek, ne tényeket közöljenek – mondjanak okot, de megemészthetőt; ha egy harmadik fél miatt történik a válás, az nagyon érzékeny téma, mert a gyerek hibáztatni fogja az új szerelmet talált szülőt.
 - *„Valamit mondani kell, de biztos, hogy ne mondjuk el, hogy van más a képen. Azt később.”*
- Biztosítsanak rá elegendő időt.
 - *„Az elején más szemmel fog (a gyerek) rád (a szülőre) nézni. Nyilván nem esik neked jól, de benne van a pakliban, hogy rajtad vezetni le. Ki máson vezetné le. Inkább jöjjön ki belőle, mint hogy felgyűljön benne.”*
- Ne veszekedjenek a gyerek előtt.

Mi az, ami egészen biztosan változni fog a mindennapokban?

- pénzügyi helyzet változik – lehet, hogy Réka nem fog tudni lovagolni járni
- családi nyaralás, piknik, ebédek, nagymamához járás fel fog borulni
- házimunka felosztása
- családi szerepek
- bizalom – ideális esetben is változik – *„Azt gondolta (a gyerek), hogy a szülei szeretik egymást. Aztán nem.”*

- jobban kell önállóan lenni, ha egy szülővel élsz – közlekedés, házimunka, bevásárlás; a gyerek nagyobb nő
- tanulás (ki tanul veled, hol tanul, mikor)
- otthon töltött idő és a kapcsolat a család többi tagjával – „*Lehet, hogy több időt tölt otthon (a gyerek), de lehet, hogy egyre többet jár el, nem akarja látni hogy nem viseli jól a családot, mindenkinek valami baja van. Vagy sokkal közelebb kerülnek, vagy sokkal távolabb.*”

Hogyan kezelje a család a mindennapokban bekövetkező változásokat?

„*Ne üssön ki mindent az anyanap vagy apanap. Nem program ez vagy elfoglaltság, hanem otthon vagy itt vagy ott. Anyukádtól is elmehetnél többször.*”

- ne érezzék a szülők azt, hogy versenyezniük kell
- ne akarják a szülők „kikukázni” a gyerek rigolyáit
- legyen egy rendszer, napirend, amit együtt alakít ki a család; pl. ne az edzés napja legyen az apanap, ahogy a hétvége se legyen állandóan egyik vagy a másik szülőnél
- mindkét szülő engedélye fontos, például egy táborozás mindkét szülővel legyen megbeszélve; és a szülők az iskolai, táborral kapcsolatos stb. költségeket 50-50%-ban osszák meg
- kommunikáljanak egymással a szülők – a gyerek lehet, megpróbálja majd őket kijátszani, pl. ha az egyik nem engedi el, megy a másikhoz, vagy pénzt kér mindkettőjüktől ugyanarra a programra
- segítsék egymást a szülők a gyerek helyzetének megértésében
- a gyerek mindig mondhatja azt, hogy adott kérdésben a másik szülőre van szüksége
- tartsák tiszteltben, hogy a gyerekük valamiért az egyik szülőt avatta be, de ha a gyerek egészségéről vagy esetleg bántalmazásról, önbántásról van szó, azt osszák meg egymással
- a gyerekek ne legyenek bevonva azokba a helyzetekbe, amikor a válást a többi családtag számára elmondják
- a megszokott dolgokat tartsák meg, amennyire lehet – így a hobbit és az egyéb kikapcsolódásokat se vonják meg tőlük
- azonos szabályok legyenek mindkét szülőnél
- a gyerek korát és érettségét figyelembe véve beszéljenek vele, és beszéljék meg a feladatok elosztását

Mire figyeljenek, ha új partnere van a szülőnek?

- nincs azonnali tisztelet az új partner felé, idő kell ahhoz, hogy megszokják a jelenlétét
- ne várják azt, hogy az új partner gyerekével barátok lesznek
- lehet találkozót szervezni az új ember családjával; ideális, hogy egy közös tevékenységet végezzenek, pl. társasjátékozzanak
- a gyerek annyit mesélhessen az új emberről, amennyit ő szeretne – a szülők ne faggassák az új párról
- legyen megértő
- az új ember ne akarjon „már ismerlek” feelinget okozni, bármennyit is hallott már a gyerekről
- legyen program az új családtag nélkül is – erre az új ember se sértődjön meg
- alakítsanak ki közös, külön szokásokat az új emberrel és a gyerekével együtt
- maradjon meg a személyes tér a gyerekeknek akkor is, ha az új ember és a gyerekei be is költöznek

- beszélgetni kell a gyerekekkel a helyzetről – ha valamit nem tud elmondani, akkor csak figyeljük őt; például van, aki nem tud wc-zni idegen helyen
- figyelni kell az egyéni igényekre is úgy, hogy azt üzenik, ez nem teher; például van, aki tiszteletből vagy féltékenységből nem kér enni
- se a mostohatestvérek, se a szülők ne legyenek összehasonlítva
- a gyerekek szeretetének elnyerése érdekében se degradálják le a saját gyerekeiket
- a gyerekek legyenek bevonva a döntésekbe, pl. közös iskola stb.
- ne legyenek túl nagy ajándékok

Ötödik alkalom – Az „ölelhető kisugárzású”, de nem ölelő bizalmi felnőttek

Háttér

A beszélgetés első szakaszában a résztvevő gyerekekkel arról beszélgettünk, hogy ki lehet számukra az a bizalmi felnőtt, aki előtt megnyílnak, és akitől segítséget tudnak kérni vagy fogadni. Ennek érzelmi és praktikus részére is kitértünk.

Hogyan lesz valaki „bizalmi felnőtt”?

- Sarkalatos kérdés volt, hogy mennyire ismeri a bizalmi felnőtt a gyereket és a családját. Ebben nem volt közös álláspont; van, akinek jobb, ha teljesen idegennel beszélgethet, másnak szüksége van arra, hogy jól ismerje a története szereplőit.
 - *„Ismer engem, tudja, hogy kell velem bánni, mire van szükségem, de ismeri a családi hátteremet is; ismeri a szereplőket, milyenek, hogy kell velünk bánni.”*
- Bizalmi ember lehet a gyerekek számára:
 - családi barát
 - nagyobb testvér párja
 - nagyszülő
 - nagynéni, nagybácsi
 - osztályfőnök, tanár
 - iskolapszichológus, mentor
 - edző
 - akivel valamilyen közösségbe együtt járnak, és szorosabb a viszony
 - legjobb barát anyukája (beszélgetés, tanácsadás, stabilitás)

Mi a feladata egy bizalmi felnőttnek?

- A bizalmi felnőtt felé a résztvevő gyerekek elvárása nem az, hogy konkrét, komoly segítséget nyújtson, hanem az, hogy segítsen az oldódásban, legyen a gyerek megosztásának tanúja, aki támogató. Olyan, aki nem akarja mindenáron megoldani a problémát, de tud segíteni abban, hogy a gyerek kibeszélhesse magát, és érezhesse, hogy van, aki az ő oldalán áll. A gyerekek számára fontos, hogy ne sajnálatot kapjanak tőlük.
- Fontos számukra, hogy a gyerek kérhessen érzelmi és praktikus támogatást is, de ezekben más-más emberre lehet szüksége.

Ki kezdeményezze ezeket a beszélgetéseket?

- A gyerekek abból indultak ki, hogy inkább a gyerek kezdeményezze, de a beszélgetés előrehaladtával afelé mozdultak el, hogy a felnőtt megkeresése, hozzájuk fordulása is jó.
- A résztvevő gyerekek tudatosan választják meg annak az időpontját, amikor megnyílnak, megosztanak valamit egy felnőttel. Akkor keresik meg a kiválasztott bizalmi felnőttet, amikor arról azt feltételezik, hogy mentálisan és praktikusán is (van szabadideje, nincs zavaró körülmény) alkalmas a történetük befogadására.

A bizalmi felnőtt jellemzői:

- *elérhető legyen*
- *nem vesz mindent vérkomolyan*
- *legyen laza, aranyos*
- *vicces*
- *tolerálja, ha dohányzom*
- *kényelmesen érzem magam vele, oldja a feszültséget; jó vele megbeszélni a dolgokat*
- *ne (mindig) próbáljon megoldásokat mondani, hallgassa meg a picsogásomat főként*
- *mennyire érdekel a véleménye/mennyit tud hozzáadni a beszélgetéshez*
- *motivál*
- *valamiért érdekel az ő véleménye, látásmódja*
- *van hasonló tapasztalata*
- *ne legyen ostoba!; no lassú felfogás*
- *tudom, hogy megbízható, ha arra kérem, köztünk marad, amit elmondtam neki; tudom, hogy megbízhatok benne*
- *ismerem már annyira, hogy tudom, hogyan reagálja le az adott dolgot, amivel megkeresem*
- *legyen megnyugtató hangja*
- *idősebb, komolyabb*
- *őszinte, de tisztelettudó, határtartó*
- *lehetőleg ne legyen egyke*
- *tudom, hogy érti a dolgát (pl. pszichológus)*

A válasról szóló beszélgetés során a bizalmi felnőtt:

- *ne általánosítson, ne hasonlítson másokhoz*
- *ne sápítozzon; ne sajnáljon; ne nézzon furán*
- *érezem, hogy érdekli őt, amiről beszélek*
- *pozitív, motivál*
- *érdeklődik, ő is nyit felém (akár proaktívan kezdeményezi, hogy beszélgessünk)*
- *ossza meg a véleményét!/tudja megosztani a véleményét, ha arra van szükség*
- *figyelmesen végig tud hallgatni; valódi érdeklődést mutat felém; ne szakítson félbe*
- *tudja terelni a gondolataimat*
- *ne akarjon minden információt kihúzni belőlem*
- *ne fogja a koromra, hormonjaimra*
- *„ölelhető” kisugárzása van*
- *nem mond pinterest facebook dumákat*
- *ne akarjon a problémára felnőtt megoldást adni*
- *ha kapok sütit, bárkivel szívesen beszélek*
- *ne érjen hozzám, még egy hátsimogatás erejéig sem, csak ha engedélyt adok*

A beszélgetést akkor kezdi el a gyerek, ha tudja a felnőttől, hogy:

- *milyen állapotban van (lelkileg)*

- *mennyi agysejtje van*
- *mennyire józan*
- *időbeosztása alapján keresném meg, pl. ha tudom, hogy vannak gyerekei, akkor nem feltétlen akarnám zavarni, amikor otthon van*

Miután a gyerek hozzáfordult:

- *legyen empátikus, ne ítéljen el*
- *ne legyen az, hogy minden alkalommal erőlteti a folytatást*
- *ne én legyek a végére a bűnös*
- *nem fog az információ megszerzése után máshogy viselkedni velem*
- *később (viccesen) se utaljon arra, hogy mennyit beszéltem*

Extra beszélgetés a gyermekjogi követekkel

A gyerekekkel lezajlott konzultációs sorozatot kiegészítettük egy rövidebb, a Hintalovon Alapítvány Gyermekjogi Követivel megvalósított extra beszélgetéssel. Az alkalom két szakaszból állt;

1. az első szakaszban egy „véleményvonal”-gyakorlat keretében egy-egy kérdés két szélsőséges válaszlehetősége közötti képzeletbeli skálán kellett elhelyezkedniük, megfogalmazva egy állítást, érvet, ami alátámasztja a skálán elfoglalt helyüket. A három kiválasztott kérdés a konzultációkról leszűrt három olyan témára vonatkozott, amelyekkel kapcsolatban ellentétes vélemények fogalmazódtak meg. Ezekről az állításokról rövidebben beszélgettünk is.
2. a második szakaszban a konzultációk során felmerült „komfortember” koncepcióját bontottuk tovább.

Véleményvonal

Az egyes kérdésekre adott válaszokat aszerint rendeztük egymás alatti sorokba, hogy hogyan követték egymást a véleményvonalon. Tehát az első válasz az „A” jelű szélső ponthoz és az ahhoz tartozó állításhoz állt közelebb, az utolsó válasz pedig a „B” jelű szélső ponthoz és az ahhoz tartozó állításhoz állt közelebb. Az egymás alatti sorokban elfoglalt állítások, azok tartalmában, a mondanivaló árnyalataiban megjelenő fokozatok jelzik az „A” és a „B” pontok között az átmeneteket.

1. KÉRDÉS: Mennyire folyjon bele a gyerek a szülők válásába?

„A” szélső pont: EGYÁLTALÁN NE FOLYJON BELE, CSAK A MINIMUMOT TUDJA.

- *„Fontos, hogy kapjon némi indokot, de mivel vannak helyzetek, amiket nem feltétlenül érthet, sérülhet.”*
- *„Úgy gondolom, hogy tudnia kell róla, hogy mi történik, de a válásba nem tud beleszólni.”*
- *„Függ az életkortól. Szülők döntése.”*
- *„Legyen beleszólása az őt érintő kérdésekbe.”*
- *„Életkortól és neveltetéstől függ.”*
- *„Úgyis érzi (a változást), az életét alapvetően befolyásolja.”*

„B” szélső pont: MINDENT TUDJON, LÁSSON, MINDENBE FOLYJON BELE.

2. KÉRDÉS: Mennyire kell ismernie közvetlenül egy potenciális bizalmi felnőttnek a gyerek családját, élethelyzetét ahhoz, hogy jól tudja támogatni a gyereket?

„A” szélső pont: TELJESEN ISMERNIE KELL A CSALÁDOT.

- *„Minden információval tisztában van; így, ha a gyerek hamisan állít valamit, ami őt intézkedésre sarkallná, nem verhető át.”*
- *„Azért jó, ha ismeri a családot, mert akkor tud közvetíteni a szülők felé.”*
- *„Még ha ismeri is a családot, nem lehet annyira közel, hogy apának az egyik jó barátja – ne húzzon sehova, legyen semleges.”*
- *„Személytől függ; az lehet a jó, ha a gyereknek van ilyen is, olyan is; infó nélkül könnyebben tudja a gyerek perspektívájából nézni a szituációkat.”*
- *„Ha van információja a családról, akkor könnyebben bízhat abban is a gyerek, hogy releváns tanácsot fog tudni adni.”*
- *„Infókkal a kezében nem csak általános tanácsot tud adni.”*
- *„Az a pozitív abban, ha nem valamelyik szülőhöz tartozik, mert nem lesz elfogult.”*

„B” szélső pont: NE LEGYEN EGYÁLTALÁN KÖZVETLEN KAPCSOLATA A CSALÁDDAL A GYEREKEN KÍVÜL.

3. KÉRDÉS: Mennyire vegye figyelembe a bíró a gyerek véleményét?

„A” szélső pont: A BÍRÓ ÚGY DÖNTSÖN, AMIT A GYEREK MOND.

- *„Önmagában a válás trauma; ezért, ha még ahhoz a szülőhöz is kerül, akihez nem szeretne menni, az ront a helyzeten.”*
- *„Mindenképp hallgassák meg a gyerek véleményét, de a bírónak kívülről kell ezt látnia.”*
- *„Ha a gyerek egyértelmű és határozott véleményt képvisel, arra figyelni kell; ha a gyerek azt mondja, hogy nem ott akarok élni, annak komoly oka lehet.”*
- *„Életkortól is függ, hogy mennyire szükséges a gyerek véleményére építeni.”*
- *„A szülők saját vállalása is befolyásolja, hogy hova kerülhet a gyerek, ezért nem dönthet kizárólag ő.”*
- *„A bíró hozzon döntést, de a fixálás előtt kérdezze meg a gyereket, és az írhasa felül a bírói döntést.”*
- *„A gyerek véleménye nagyon változhat ilyen sokkos helyzetben; ráadásul a szülő, ha mondjuk előtte sokat is ivott, lehet, ebben az időszakban visszafogja magát, hogy ezzel manipulálják a gyereket és a helyzetet.”*

„B” szélső pont: A BÍRÓ MEG SE HALLGASSA A GYEREKET.

A komfortemberről

A konzultációk szakemberekről szóló szakaszában merült fel, hogy szükség lenne egy olyan szakember jelenlétére, aki támaszt jelenthet a gyerekeknek – őt nevezték el a gyerekek „komfortembernek”. A gyermekjogi követekkel az ő munkájáról, minőségéről beszélgettünk:

- a jelenlétének a célja az érzelmi támogatás nyújtása a gyerekeknek; a szülők kötelem volt a gyerek támaszának alapja, ami most megszűnt
- jó, ha a komfortember informálja a gyereket arról, hogy pl. ki a családsegítő, mert a szülők elfogultak lehetnek
- a válóper beadásánál, hivatalból lehetne felajánlani a gyerekeknek egy komfortembert
- mindenkinek legyen felajánlva, de korosztályonként más típusú szakember kellhet
- 8 éves kortól már működhet
- a gyerek találkozzon vele először röviden
- legyen türelmes, barátságos, tájékozott a gyerekek jogai és lehetőségei terén, és ezeket el tudja mondani a gyerek számára érthető módon
- lehet, hogy ez egy rövidebb, lehet, hogy hosszabb folyamat lesz
- választhasson a gyerek, hogy férfi vagy nő, és egyáltalán, ki legyen az
- más a komfortember mint a bizalmi felnőtt; ő egy helyzeti, átmeneti megoldás – ő az „*érző információhalmaz*”

Következtetések

2022 tavaszán, összesen 12 magyarországi kamasszal beszélgettünk arról, hogy a szülők válása során milyen szempontokra érdemes odafigyelnie a szakembereknek. Az 5x90 perces csoportos konzultációk és az ezeket követő kiegészítő alkalom során a gyerekek könnyen, lelkesen osztották meg véleményüket a témában. Általános tapasztalat volt, hogy a válásban érintett gyerekek korábban nem vagy nagyon ritkán beszélgettek erről akár a barátaikkal is, és felszabadítóan, megerősítően hatott rájuk, hogy a felnőttek kíváncsiak az ezirányú gondolataikra. A konzultációk legfontosabb tanulságai a következők.

1. A gyerekek legjobb érdekének mérlegelési szempontjai

Milyen szempontokra kell figyelnie a felnőtteknek, amikor a gyerekek legjobb érdekét mérlegelik?

- A gyerekek többféle anyagi, érzelmi és praktikus szempontot is említettek, amelyek átfedésben voltak az Európa Tanács által javasolt szempontokkal. Kiemelték például a szülők mentális állapotát, a szülők viszonyát a gyerekekhez és a neveléshez, és a gyerekek véleményének figyelembe vételét.
- Fontos szempontként jelent meg ebben az állandóság biztosítása, és az arra való törekvés, hogy minél kevesebb legyen a változás a gyerek életében, például megtarthassák a hobbiikat, vagy folytathassák ugyanazt az edzést.
- Gyakran visszatérő téma volt a testvérek eltérő megélése, akiknek érdekeit külön-külön is meg kell vizsgálni a gyerekek szerint. Esetükben a testvéri viszony fenntartása kiemelt mérlegelési szempont, de ez nem jelenti azt, hogy szükségtelen lenne érdekeik egyéni mérlegelése.
- Szinte minden vizsgált téma kapcsán felmerült annak a kérdése, hogy hány éves gyerekről van szó. Az életkor nem csak az elhelyezés vagy felügyelet mérlegelésében, de az olyan döntésekben is hangsúlyt kapott, hogy kitől és hogyan kérnének segítséget a gyerekek.
- A gyerekek legjobb érdekéről szóló beszélgetés és a konzultációk egésze rámutatott arra, hogy mennyire nem általánosítható semmilyen érv vagy javaslat, és még ezen a kis mintán is

jelentősen szórt a gyerekek nézőpontja. A gyerekek legjobb érdekének vizsgálata során ezért mindennél fontosabbnak látták a gyerekek, hogy egyedi mérlegelés legyen.

- A gyerekek megfogalmazták, hogy a gyerekek legjobb érdekének vizsgálata ne a kisebbik rossz választását, hanem valóban a legjobb érdekének megismerését, és az arra való törekvést jelentse.
- A gyerek legjobb érdekének azonosítása nem feltétlenül jelenti, hogy jól is lesznek a gyerekek, erre külön is figyelni kell (a gyerek legjobb érdeke nem egyenlő a jóllétével).

2. A gyerekek szerepe az eljárásokban

Milyen szerepe legyen a gyerekeknek a szülők válása során? Mennyire aktívan szeretnének bevonódni?

- Minden gyerek számára más és más mértékű bevonódás komfortos, amely nemcsak személyenként, de időben is változhat.
- Bár megjelent az a vélemény is, hogy amennyire lehetséges, hagyják békén a gyerekeket, a gyerekek szerint ez szinte amúgy is lehetetlen a szülők viselkedése miatt.
- A gyerekek hangsúlyozták, hogy a válás során a szülők döntése legyen a mérvadó, ne az ő vállukon legyen a felelősség.
- A szülői befolyásolást kivédhetetlennek érezték, és egyetértettek abban, hogy biztosítani kellene, hogy a gyerek (valóban szabadon) dönthesse el, hogy a szülő jelen van-e akkor, amikor ő megoszt valamit (akár a bíróságon, akár egyébként egy bizalmi beszélgetésen is).
- A gyerekek részvétele egy bontóperben sok negatív érzést is kivált a gyerekekből. Ennek egy része az igazságügyi rendszerrel, a gyermekvédelemmel, a hivatalos szervekkel való találkozásból, másrészt a szüleikkel való és más fontos kapcsolatuk féltéséből ered, és kisebb részt a jövővel kapcsolatos szorongásaikból. Bár véleményük figyelembevételét fontosnak tartják, a folyamatot többnyire nehéznek és kellemetlennek érzik.
- A gyerekek bevonódásában/bevonódási hajlandóságában meghatározó az a motiváció, hogy ne okozzanak bajt a szülőknek. Óvják őket, és mérlegelik, hogy szerepvállalásuk mennyire jelent kockázatot a szülő érzelmi jóllétére és a szülővel való viszonyukra.
- A gyerekek fontosnak tartották, hogy valóban legyen hatása annak, hogy elmondják a véleményüket. Megkérdésük akarva-akaratlanul is elvárásokat szül bennük, és csalódáshoz, dühhöz és bizalomvesztéshez vezet, ha azt érzik, hogy feleslegesen mondták el, vagy csak formális követelménynek tettek eleget.
- Hasonlóan, annak hangsúlyozása is terhes lehet számukra, illetve összezavarhatja őket, ha azt érzik, hogy bár az ő érdekükben történik valami, de nem párosul őszinte kíváncsisággal a gyerek helyzetének pontos megismerésére.
- Fontos számukra a felkészülés, és nem a bíróságon/élesben egy hivatalos ülésen szeretnék először elmondani a véleményüket.
- Szeretnék, hogy olyan szakember is hallja a véleményüket, aki érti a testbeszédet, és képes a gyerekek érzéseit is meglátni. Hangsúlyozták, hogy nem csak az objektíven megállapítható tényeket kell figyelembe venni.
- Arra van szükségük, hogy higgyenek nekik, ne legyenek elfogultak az ügyben, és vegyék komolyan őket.
- Szükségük van arra is, hogy rendszeresen megerősítsék (szóban és tettekkel egyaránt), hogy fontos a véleményük.

3. A gyerekek véleményének figyelembevétele

Hogyan tartsa szem előtt a bíró a gyerek véleményét a bontóper során?

- Fontos, hogy a szakemberek tisztában legyenek azzal, hogy a gyerekek számára ez egy vizsgahelyzethez hasonló szituáció, ahol úgy érzik, hogy meg kell felelniük, ahol megítélik őket és a családjukat. Emiatt izgulhatnak, ez pedig befolyásolhatja a viselkedésüket, ezért egyértelmű megerősítésre van szükségük ahhoz, hogy a velük kapcsolatba kerülő emberek a legjobb érdekük szerint járnak el, illetve maga a folyamat is e szerint zajlik. Magyarországon a gyerekek tekintélyszemélyekkel való tapasztalata inkább az, hogy nekik kell bizonyítaniuk előttük, őket okolják, és ritka, hogy az ő érdekeiket keressék.
- A gyerekek véleményére kihat a szülők esetleges versengése, vagy épp a gyereket okolják: ebben a dinamikában értelmeződik a gyerek szerepe.
- A gyerekek elismerik, hogy a bíróság többet lát, nem cél, hogy a gyerek döntsön. Nem gondolják, hogy a véleményük egyenlő lenne a legjobb érdekükkel.
- Többen megfogalmazták, hogy a bírónak kívülről kell látnia a helyzetet, a döntéséhez hozzájárul a gyerek véleménye, ami segít „finomhangolni”, pontosítani azt.
- A féltestvérek elhelyezésével kapcsolatban is jó, ha meghallgatják a gyerekeket, hiszen ők is család része.
- A gyerekek úgy érezték, hogy egy gyerek véleménye gyakran bizonytalan, változó, befolyásolható, ugyanakkor ha valamiért nagyon egyértelmű számára, hogy kinél szeretne élni, és határozott véleményt képvisel, akkor azt mindenképpen nagyobb súllyal kell figyelembe venni, vagy akár úgy is kell dönteni (egy bizonyos kor felett). De nagyon fontos a gyerek indoklása is.

4. A gyerekek tájékoztatása

Milyen információkra van szüksége a gyerekeknek?

- Általában tabu a szülők válása, még a kortársak között is ritkán beszélnek róla, ezért úgy érzik, korlátozott lehetőségük van információhoz jutni. Ugyanakkor a legtöbb szituációban, beszélgetésnél a gyerekek kiemelten foglalkoztak azzal, hogy szeretnék előre tudni, hogy mikor mi történik, szeretnének információhoz jutni, és hogy felkészítsék őket egy-egy helyzetre.
- Szeretnék, ha előre tisztáznák velük, hogy kitől, mikor és mire kaphatnak választ, ismerjék a távlatokat, mennyi időre szól egy döntés. Szeretnének tájékozódni a tárgyalásról, elképzelni annak menetét, megismerni annak tétjét, a szakemberek szerepkörét és hatalmát (ki mire figyel, mit mérlegel).
- Tudni szeretnék, milyen befolyásuk van az eseményekre, mi történik a véleményükkel, és egyáltalán mik a lehetőségeik (a szülő vállalása mit tesz lehetővé számukra).
- Támogatásra van szükségük ahhoz, hogy tudják, mik a releváns információk egy ilyen meghallgatáson, és mi nem (pl. úgy érzik, néha a külsőségek is nagy szerephez jutnak, de másra kíváncsi a bíró, a mediátor, a családsegítő).
- Segítené őket, ha ismernék a szüleik viselkedése mögötti motívumokat, ezáltal akár a befolyásolásukat el tudják kerülni.
- Fontos hangsúlyozni feléjük, hogy az igazat mondják, mert az szolgálja az érdeküket. Foglalkozni kell azzal, hogy veszélyes-e az igazság számukra. Előfordulhat például, hogy azt tanulták meg, hogy a család ügyeiben jobb valamit elhallgatni, vagy azt tapasztalják, hogy a

szülő másként viselkedik a hivatalos személyek jelenlétékor, mely esetek visszatartják őket a valós helyzet és a valós érzéseik felfedésétől.

- Különösen érdeklik őket azok a gyakorlati kérdések, amelyek a mindennapjaikat befolyásolják.
- Figyelmet kell szentelni annak is, hogy hogyan értesülnek a gyerekek a bírói döntésről. Sokat jelent számukra, ha visszacsatolást kapnak arról, hogy figyelembe vették a véleményüket, és különösen fontos a tájékoztatásuk, ha a véleményükkel ellentétes döntés születik.
- Érdemes beszélgetni a gyerekekkel a hagyományos és más családmódell normativitásáról is, még ha ez nem is közvetlenül hat a véleménynyilvánítás körüli stressz csökkentésére.
- Észben kell tartani azt is, hogy a gyerekek a formális tájékoztatásból keveset érthetnek meg, akkor is, ha a szakember gyerekbarát nyelvet használt. A hivatalos találkozók érzelmileg felkavarhatják őket, gátolva azt, hogy az elhangzott információkra figyeljenek.
- A gyerekek azt preferálják, ha több alkalommal is lehetőségük van a tájékozódásra, és nem egyszerre zúdítanak rájuk sok információt. Időre van szükségük, hogy feldolgozzák, megértsék azokat.
- Előnyösnek tartották, ha van mellettük egy állandó személy, aki végigkíséri a folyamatot, és mindvégig segíti a tájékoztatásukat (lásd következő pont).
- Az írásbeli, papíralapú tájékoztatókat is hasznosnak tartották, hogy később, igényük és tempójuk szerint olvasgatni tudják.

5. Segítségkérés

Kihez fordulnának segítségért a gyerekek? Milyen bizalmi felnőttek tudják támogatni a gyerekeket a szülők válása során?

- A gyerekek szívesen beszélgetnének valakivel a szülők válása miatti helyzetükről és az ezzel kapcsolatos kérdéseikről, érzéseikről.
- Felnőttként gyakran azt feltételezzük, hogy a gyerekeknek kialakult véleménye van a szülők válásáról és a saját életük rendezéséről, de a véleményük kialakításában segítségre (rájuk fókuszáló beszélgetésekre) van szükségük. A gyerekek gyakran hivatkoztak arra, hogy a szülők befolyása mérvadó, és fontos számukra a szülők jólléte és a szülőkkel való kapcsolatuk. Meg kell erősíteni a gyerekeket abban, hogy fontos, hogy odafigyeljenek a saját nézőpontjukra, érzéseikre ebben a kiszolgáltatott helyzetben, mert az háttérbe sorolódik, de nem ritkán sosem volt a fókuszban. A bizalmi beszélgetések segítik őket abban, hogy kialakítsák a saját véleményüket.
- Emellett szólhat az is, hogy bár egyrészt az objektivitást várják a szakemberektől, de kíváncsiak a véleményükre is az esélyeikről és az ügy kimeneteléről, továbbá információkat gyűjtenek, hogy kialakíthassák a saját álláspontjukat.
- Nem csak az a fontos kérdés tehát, hogy kik, hanem hogy mi mindenben kell segítséget nyújtani a gyerekeknek.
- A gyerekek nem érzik, hogy a válás során olyan felnőttek is feléjük fordulnának (vagy nem tudnak arról, hogy hol érhetők el azok a felnőttek), akik kifejezetten az ő érzéseikre, jóllétükre figyelnek.
- Minden alkalommal, amikor arról volt szó, hogy milyen tulajdonságokkal bírjon ez a bizalmi személy, túlnyomóan olyan emberre asszociáltak, aki a helyzetre is rálát, és nem csak az ő nézőpontjukat ismeri.
- Szeretnék, ha lenne körülöttük valaki, aki érzelmi biztonságot ad.

- A bizalmi felnőttek iránt a gyerekek igényei komplexek. Hogy kihez és hogyan fordul egy gyerek, több dolog is befolyásolja: hogy mi a felnőttől előzetesen alkotott véleménye; hogy mennyi információt tud róla és a családjáról; hogy hogyan viszonyul a felnőtt a helyzethez; és hogy hogyan hatnak a beszélgetéseik kettejük kapcsolatára.
- Sokat gondolkodtak arról a gyerekek, hogy segíti-e a bizalom kialakulását, ha ez a személy ismeri a családot és az ügyet. Ebben nem értettek egyet, és nem kizárható, hogy többféle célú beszélgetés is összekeveredett a gyerekekben. A gyerekek ugyanakkor arra jutottak, hogy nem annyira a pozíció, inkább az attitűd a fontos.
- Megfogalmazták, hogy jó, ha van valamennyi információja róluk, de transzparens legyen, hogy honnan, és azokat „ne használják” a gyerekekkel való beszélgetésben – beleértve azt is, hogy ne szólítsák őket a nevükön, ha akkor találkoznak először, és még be sem mutatkoztak egymásnak.
- Olyan emberre lenne szükségük, aki támogatja őket, és nem megoldani akarja a problémáikat, akinek „ölelhető kisugárzása” van, de azért nem ölelgeti, és semmiképp nem sajnálja őket. Nem elfogult, képes az objektivitásra.
- A gyerekek általában véve bizalmatlanok a hivatali személyekkel szemben, beleértve a támogató hálót is. A bizalom kialakulása mindig egyéneként másként alakul a gyerekeknél, de a hozzáállásukban, az attitűdjükben felfedezhetőek hasonló igények.
- Fontos szempont volt, hogy mennyire hozzáférhetőek és megközelíthetőek ezek a személyek, mert még ha ismerik is őket, és jó tapasztalatuk is van velük, akkor is nagyon tudatosak és óvatosak az alkalom megválasztásában – nem akarnak „zavarni”.
- Általában nehéz a gyerekeknek segítséget kérni a felnőttektől. Különösen igaz ez, ha a szakemberek által meghatározott helyen és időben érhetőek el, mert nem biztos, hogy akkor és ott meg tudnak nyílni előttük. Nagyobb befolyást szeretnének arra, hogy mikor és honnan kérnek segítséget, és a segítő szakemberek megbízható, kiszámítható elérhetőségét hangsúlyozták.
- A gyerekek megfogalmazták, hogy a különböző életkorú gyerekek más-más szakemberrel érhetnek szívesen szót.
- A bizalmi személyek kapcsán a gyerekek olyan embereket gondolkodtak, akiket már ismertek a válás elején is, függetlenül attól, hogy az ismeretség informális kapcsolaton (pl. nagynéni, barát szülője) vagy formális kapcsolaton (pl. iskolapszichológus) alapult.
- Emellett azonban megfogalmazták azt is, hogy jó lenne, ha elérhetővé válna számukra egy olyan támogató szakember, akivel a folyamat elején ismerkednek meg, és végig a rendelkezésükre áll, kísérvé, narrálva az eseményeket. „Érző információhalmazként” segíthetné a tájékozódásukat, és ha kell, érzelmileg is támogatja őket. Ezt a szakembert a gyerekek „komfortembernek” nevezték el. Javasolták, hogy a válókeresettel együtt kapják meg azoknak a személyeknek (és nem a szakmáknak) a bemutatkozóit, akiket megkereshetnek, akik közül ki tudják választani a számukra szimpatikusakat. A gyerekeket foglalkoztatta a szülő és a komfortember kapcsolata is, és az, hogy mennyire bíznak meg a szülők a gyerekek által választott bizalmasban.
- Fontosnak tartják, hogy ismerjék a segítségnyújtás és a kapcsolat kereteit, beleértve, hogy meddig segíthetnek a válás folyamatában, meddig számíthatnak rájuk. Ha kialakul egy jó kapcsolat valakivel, előfordulhat, hogy nehezen engedik azt el, miközben időre van szükség ahhoz, hogy megnyíljanak.

Limitációk

- A kvalitatív kutatásokhoz hasonlóan a gyerekek fent bemutatott véleménye nem reprezentatív. Alacsony elemszámú minta véleményét tükrözi, és az értelmezésénél figyelembe kell venni, hogy csak a bónuszalkalmon vettek részt fiúk.
- A résztvevők felének váltak el a szülei, a többieknek inkább közvetett tapasztalata volt a válással. Ezt figyelembe kell venni az eredmények értelmezésénél, de az összetételnek számos pozitív hozadékát éreztük. A mintánkba kerülő, együttélő szülők gyerekei általában támogató szerepet töltenek be a kortársaik között, akik több gyerek történetét ismerték. Szélesebb látáskörük miatt az érintett gyerekek számára is azt mutatták meg, hogy sokféle körülmény befolyásolja a válás körüli döntéseket, és a saját történeteik megosztása helyett segített a konzultációk fókuszának, kereteinek tartásában.
- Az eredményeket torzíthatja, hogy a mintába nagyobb eséllyel kerülnek be azok a gyerekek, akik szeretnék változtatni valamin, akik szívesen belefolyódnának a döntésbe. Vélhetően azok a gyerekek, akik bármilyen okból kívül maradnának a válás körüli döntésekből, kevésbé lesznek motiváltak, hogy egy válásról szóló többalkalmas konzultációs folyamatban részt vegyenek. Erre utalt (és némileg ezt ellensúlyozta) a gyermekjogi követekkel való extra alkalom is, akikkel már régebb óta együtt dolgoztunk, és nem kifejezetten a téma miatt jelentkeztek hozzánk. Ezen az alkalmon erőteljesebben jelentek meg azoknak a gyerekeknek a véleménye, akik nem kívántak bevonódni, szerepet vállalni a válás körüli döntésekben. Tapasztalataink szerint ez a hozzáállás inkább a fiúkra volt jellemző.
- A kutatási kérdések tág megfogalmazása és a gyerekek érdeklődése miatt több olyan kérdés is szóba került, amelyekre az Európa Tanács talán kevésbé tud befolyást gyakorolni – különösen a családi működés vonatkozásában. Ezeknek a tapasztalatoknak a megismerése azonban segítheti a szakembereket, hogy komplexebben lássák, min mennek keresztül a gyerekek.
- Továbbá a konzultációk keretei nem mindig tették lehetővé, hogy minden ötletet vagy véleményt kibontsunk. Ezek mélyebb vizsgálatához érdemes további fókuszált konzultációkat, vizsgálatokat szervezni vagy interaktívabb párbeszédet kialakítani a gyerekek és a „megbízók” között.

Ajánlások az Európa Tanács számára

- A döntéshozók számára érzelmetérkép előkészítése a gyerekek szakemberekkel kapcsolatos érzéseiről
- Szakemberek számára „gyerekszáj” összefoglalók arról, hogy mire kíváncsiak, hogyan tudják segíteni a beszélgetéseiket, célcsoport szerint
- Meglévő gyerekbarát anyagok gyűjteménye (szakemberek, jogok, útmutatók)
- Szülőknek szóló anyagok készítése, amelyeket a szakembereken keresztül is érdemes terjeszteni
- Gyerekbarát anyagok készítése a válással kapcsolatos legfontosabb jogaikról, és véleményük figyelembevételéről

Gyermekkonzultációk módszertani tapasztalatai

- A releváns kutatási kérdések megfogalmazásához a megbízó és a gyermekkonzultációk módszertanáért felelős szervezet(ek) szoros együttműködése szükséges. A gyerekek hatékony bevonását és a kapacitások hatékony alakítását segíti, ha a megbízó (jelen esetben a szakértői csoport) minél pontosabban meg tudja fogalmazni, hogy milyen kérdésekről szeretne konzultálni a gyerekekkel. A széles skálán megfogalmazott kérdések bár teret adnak az egyéni fókuszok figyelembevételére, de nehezítik a felkészülést, és az idő behatároltsága vagy éppen a téma kevésbé megfogható jellege miatt nagyobb az esélye a felületesebb válaszoknak. Továbbá azt is eredményezhetik, hogy olyan kérdésben merülnek el a konzultáció résztvevői, amelyben nincs vagy csak közvetett hatásköre/befolyása van a megbízónak – ezáltal pedig a gyerekek sem érzik majd a hatásukat.
- A tágran megfogalmazott kutatási kérdések nagyobb mozgásteret adnak a facilitátoroknak, ugyanakkor nehézséget okoz a partnerszervezetek toborzásánál. Ennek oka, hogy végleges módszertan csak a partnerszervezetek megtalálását követően alakítható ki, hiszen a gyerekek minőségi részvétele feltételezi a partnerszervezetek háttérének figyelembevételét is.
- A szülőkön keresztül történő toborzás nehéz, ha a konzultáció tárgya összefügg a szülőséggel. Ilyen esetekben különösen előnyös, ha a gyermekkonzultációt facilitáló partnerszervezeteknek már van kiépített kapcsolata gyerekekkel.
- A téma szenzitivitása ellenére a kiscsoportos forma biztonságos és hatékony formának bizonyult a gyerekek véleményének megismerésére. Míg a válasz kapcsán többnyire egyéni interjúkon alapuló vizsgálatok készültek a gyerekek körében, a mi vizsgálatunk csoportos formában zajlott. Emögött részben az állt, hogy nem a gyerekek egyéni történetére voltunk kíváncsiak, hanem az általános érvényű, rendszerszintű javaslataikra, visszajelzéseikre. Tapasztalatunk szerint a négyfős formáció kifejezetten segítette a gyerekek megnyílását, erősítette biztonságérzetüket, ráadásul a beszélgetések őszintesége, mélysége miatt barátságok is születtek.
- Törekedni lehet a gyerekrészvételi módszertanok diverzifikálására. A gyerekek véleményének figyelembevételére több módszer alkalmas, ebből csak egy lehetőség a csoportos gyermekkonzultációk szervezése, amelyek során a megbízó külső szervezet(ek) írásbeli jelentésén keresztül ismerik meg a gyerekek véleményét. A céltól függően érdemes másfajta lehetőségeket is sorra venni, beleértve az olyan workshopok szervezését is, amelyeken az Európa Tanács szakértői és a gyerekek közvetlenül tudtak egyeztetni, egy szakmai szervezet facilitálása mellett. Érdemes megfontolni az olyan ötletek kidolgozását is, amelyek nem projektszinten vizsgálják a gyerekek véleményét, hanem a családjogi vagy gyermekvédelmi eljárásba inherensen építenek be olyan visszajelző mechanizmusokat, ahol a gyerekek egy-egy találkozó, meghallgatás után, önkéntes, anonim módon elmondhatják a véleményüket. Az alternatív módszertanok vizsgálata azért is indokolt, mert a fentiek szerinti gyermekkonzultáció részfeladatai (a felkészüléstől a jelentés megírásáig) jelentős erőforrást igényelnek, amelyeket rendszerint nem tud fedezni annak elérhető díjazása.